

PROF. DR. HAVVA TUNÇ

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi

Türkiye ekonomisi ve tarımda artan fiyatlar

Dünyada gıda fiyatları düşüş gösterirken Türkiye’de tam tersine artış gösteriyor. Tarım sektöründe fiyatlardaki artış nedenlerinin başında hem izlenen tarım politikalarının enflasyonist etkileri hem de arzdaki daralma geliyor. Sonuç olarak arz üzerinde oluşan baskı fiyat anarşisine yol açıyor. Bu durum ise enflasyonu daha da hızlandırıyor. Mevcut politikalara bakıldığında da iyileşmenin uzun bir zaman alacağı görülüyor.

Bir ekonomide mal ve hizmet fiyatlarını piyasa içi dinamikler olan mal ve hizmet üretim ve tüketimi belirlemektedir. Diğer bir deyişle söz konusu olan ürünün üretilen ve talep edilen miktarı, ürünün piyasa fiyatını belirlemektedir. Üretilen ürünün üretimi, tüketimi aştığı zaman ürünün birim fiyatı düşmekte tam tersi durumda ise artmaktadır.

Kısmi ve statik denge analizlerinde herhangi bir malın bir dönemdeki arz ve talep fonksiyonu o malın denge fiyatını ve denge üretim miktarını belirler. Diğer bir deyişle herhangi bir (x) malının (t) dönemindeki fiyatı (Po) ile denge üretim miktarı (Qo), arz ve talep fonksiyonunu belirler. Dinamik denge analizlerinde, arz ve talebin zaman içindeki değişim hızları farklıdır. Arz ve talebin zaman içinde birbirine uyması ancak gecikmeli gerçekleşmektedir. Yani talep, zaman içinde ortaya çıkan değişime o zaman diliminde (anında) cevap verirken; arzın değişime cevabı gecikmeli (bir dönem veya daha sonra, ürünün niteliğine göre) olmaktadır.

Para olarak kabul edilen obje gelir sağlamalı

Bir ekonomide mal ve hizmet fiyatları genel seviyesindeki (FGS) değişimin, artış yönünde olması durumu enflasyon olarak adlandırılır. Enflasyon maliyet, talep ve parasal yönlü olabilir. Bir nesne veya objenin para olabilmesi ve/veya para yerine geçebilmesi için homojen, taşınabilir ve bölünebilir olmalıdır. Keza taklit

edilmeyecek nitelikte olmasının yanı sıra bir değer unsuru taşımalı ve değerini zaman içinde kaybetmemelidir. Diğer taraftan para özelliği taşıyan objenin para olarak kabul edilmesinin yanı sıra ulusal ekonomide fiyatlama yapabilecek güç ve kabiliyette olmalı ve uluslararası para ve finans piyasalarında kabul edilebilir olmalıdır (konvertibl). Aksi takdirde söz konusu obje para olarak ekonomide, küresel piyasalarda geçerli olmaz. Açıkçası para yerine geçecek objenin, tanımlanan rolü yerine getirebilmesi, temel fonksiyonlarının çalışıp çalışmadığına bağlıdır.

Bütün bunların yanında söz konusu objenin konvertibl olabilmesi için bir değeri olmalıdır. Diğer taraftan para olarak kabul edilen obje gelir sağlamalıdır, yani faiz gibi getirisi ve değeri olmalıdır. Zira para olacak obje ödeme ve rezerv aracı olarak kullanılacaktır.

FAO Gıda Fiyat Endeksi 2023 Ağustos'ta bir önceki aya göre yüzde 1,2 düşerek 121,4 olmuştur. Endeks Mart 2021'den bu yana en düşük seviyesine gerilemiştir. Diğer taraftan TÜİK'e göre gıda fiyatları son bir yılda yüzde 54 artış gösterdi. FAO'nun küresel gıda fiyat endeksi ise aynı dönemde yüzde 21 düştü. AB'de ise yıllık gıda enflasyonu mayıs ayı itibarıyla yüzde 15 oldu.

Dolarize ekonomi enflasyona yol açıyor

Başta FED (Amerikan Merkez Bankası) olmak üzere merkez bankalarının, küresel piyasalarda izledikleri parasal genişleme (para arzındaki artış) politikası, küresel piyasalarda girdilerin birim fiyatında artışa yol açmaktadır. Ulusal ekonomideki fiyat artışları, özellikle tarım sektörü, küresel girdi fiyat artışlarının etkisi altındadır.

Türkiye ekonomisinde yaşanan enflasyon nedeniyle Türk lirasının fiyatlama, güven verme ödeme ve rezerv aracı olma gibi temel fonksiyonları devre dışı kalmış olup yabancı para olan doların bu fonksiyonları yerine getirdiği görülmektedir. Enflasyonist ortamda olan Türkiye ekonomisinde doların fiyatlama davranışını belirlemesine ve tasarruf aracı olmasına dolarize olmuş ekonomi denir. Doların ulusal paranın yerine geçmesi, fiyatlama davranışı bozmuş olup fiyat artışına ivme vermiştir (Kur Geçişkenliği). Türkiye ekonomisinde mal ve hizmetlerin birim fiyatının dolara göre oluşması zaten var olan fiyat artışları, daha hızlı artarak, enflasyonun yükselmesine yol açmış ve açmaktadır.

Gıda fiyatları dünyada düşüyor Türkiye'de yükseliyor

Küresel piyasalarda merkez bankaların izlediği parasal genişleme sonucu, dünya gıda fiyatları artış seyrindeyken geçtiğimiz 2023 yılının Ağustos ayında düşüş trendine girmiştir. Buna karşılık Türk tarımında gıda fiyatlarındaki artış aynı dönemde ve

→ ayda artan seyirde devam etmektedir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre dünyada gıda fiyatları son bir yılda yüzde 11,8 gerilerken Türkiye’de Gıda Fiyat Endeksi yüzde 73,6 artış göstermiştir. Gıda ürünlerinin uluslararası fiyatlardaki değişiklikleri izleyen FAO Gıda Fiyat Endeksi 2023 Ağustos’ta bir önceki aya göre yüzde 1,2 düşerek 121,4 olmuştur. Endeks Mart 2021’den bu yana en düşük seviyesine gerilemiştir.

Diğer taraftan TÜİK’e göre gıda fiyatları son bir yılda yüzde 54 artış gösterdi. FAO’nun küresel gıda fiyat endeksi ise aynı dönemde yüzde 21 düştü. AB’de ise yıllık gıda enflasyonu mayıs ayı itibarıyla yüzde 15 oldu. TÜİK’in gıda enflasyonu, yıllık TÜFE ve gıda enflasyon verilerine bakarak durumu değerlendirirsek, yıllık gıda fiyatlarındaki artış yüzde 83 dolaylarında olup fiyatlar genel seviyesi üzerinde baskı oluşturmaktadır.

Tarımsal ürün arzı daralıyor

Tarım sektöründe fiyatlardaki artış nedenlerinin başında hem izlenmekte olan tarım politikalarının enflasyonist etkileri hem de politikalarından bağımsız olarak küresel ısınma nedeniyle gerçekleşen kötü hasat ve beklentisi gelmektedir. Diğer taraftan gıdanın tüketim endeksinde payının yüksek olması ve gelişmekte olan ülkelerde orta gelir düzeyinde kişilerin harcamalarının büyük bir kısmını gıdaya ayırması da enflasyon üzerinde baskı oluşturmaktadır.

Türkiye ekonomisine baktığımızda hem Türk insanının gelir düzeyinin -asgari ücret ve fert başına düşen gelir (FBDY) bağlamında- düşük olması hem de toplam tüketim harcamaları içinde gıdanın payının yüksek oluşu nedeniyle enflasyon (FGS) üzerinde artış yönünde bir etki yapmaktadır. Türkiye kendi kendine yetebilen dünyanın yedi ülkesinden biriyken izlenen ve/veya izlenmekte olan tarım politikaları ile Türkiye ekonomisinde uygulanan para kambiyo ve kur politikası yanı sıra küresel ısınma tarımsal ürün arzının daralmasına yol açmaktadır.

Fiyat anarşisi enflasyonu hızlandırıyor

Türk tarım sektöründe, ulusal ekonomide yaşanan parasal enflasyon neticesinde gerçekleşen maliyet artışları arz üzerinde baskı oluşturarak (arz yetersizliği) ulusal ekonomi içinde fiyat farklılaşmasına yol açmaktadır. Ulusal ekonomi içinde tarımda, sektörler arası yaşanan fiyat farklılaşmasında, izlenen para kambiyo ve kur politikası sorumludur. Zira yabancı bir paraya göre belirlenen fiyatlandırma politikası yanlış fiyatın doğru kabul etmesiyle yanlış piyasa fiyatı, geçerli fiyat olur. Kısaca yanlış fiyat doğru fiyat olarak piyasada kabul edilmektedir.

Diğer bir deyişle dengesizliğin yanlış fiyatı, denge-doğru fiyat olmayıp piyasada fiyat anarşisine yol açmaktadır. Serbest piyasa ekonomisinin geçerli olduğu bu piyasa biçiminde her bir ürünün, üretimin başlangıcından tüketici raflarına gelinceye kadar geçirdiği süreçte ortaya çıkan fiyat, piyasada fiyat anarşisine (fiyat farklılaşmaları) dönüşmekte olup buna iktisadi aktörlerini kârını maksimize etme eğiliminin de eklenmesiyle fiyat farklılaşması artmaktadır. Farklılaşmış fiyatlar

Serbest piyasa ekonomisinin geçerli olduğu bu piyasa biçiminde her bir ürünün, üretimin başlangıcından tüketici raflarına gelinceye kadar geçirdiği süreçte ortaya çıkan fiyat, piyasada fiyat anarşisine dönüşmekte olup buna iktisadi aktörlerini kârını maksimize etme eğiliminin de eklenmesiyle fiyat farklılaşması artmaktadır. Farklılaşmış fiyatlar enflasyonun hızlanmasına yol açmaktadır.

enflasyonun hızlanmasına yol açmaktadır.

İyileşme uzun bir zaman alacak

Dengesizlik denge hâlinin geçerli olduğu enflasyonist bir ekonomide oluşan fiyat, denge fiyat olmayıp fiyat anarşisi sonucu gerçekleşen fiyattır. Nihayetinde yanlış fiyatlandırma sonucu oluşan fiyatın kontrolü giderek zorlaşır. Durum böyle olunca ekonomide anarşik fiyatı açıklayabilmek için her bir ürünün, üretim sonrasında raflara gelinceye kadar geçirdiği süreçte arada bulunan sektörlerin sorumluları suç-

lanır. Türkiye ekonomisinde, özellikle tarım sektöründe yaşanan fiyat farklılaşması bu duruma örnek oluşturmakta olup, kontrolden çıkmak üzere olan enflasyonun ifadesidir.

Türkiye Ekonomisinde fiyatlar genel seviyesindeki artışı minimize etmek için doğrudan etkileri göz ardı edip, dolaylı etkileri gidermek için seçilen politikalar, ne fiyatların genel düzeyini aşağı çeker ne de gıda fiyatlarını. Tam tersi gıda fiyatlarında sektör dengesinin bozulmasına dengesizliğin denge hâli olmasına yol açar. Türk tarımında sıklıkla yaşanan budur.

Türkiye ekonomisinde son üç aydan beri izlenmekte olan para, kur, kambiyo ve maliye politikalarında yapılan değişiklik ve iyileşmenin etkilerini, özellikle tarımda, görmek uzun bir zaman alacağı için fiyat anarşisi, bir süre daha piyasalarda süreceğinden hem genel ekonomide hem de tarımda fiyatlar genel seviyesinde artış sürecektir. ■